

<https://doi.org/10.15407/socium2019.03.107>
УДК 316.4

Балакірева О.М., канд. соціол. наук, завідувач відділу моніторингових досліджень соціально-економічних трансформацій ДУ Інститут економіки та прогнозування НАН України, голова правління ГО “Український інститут соціальних досліджень імені Олександра Яременка” та ГО “Центр “Соціальний моніторинг”, вул. Панаса Мирного, 26, Київ, 01011, Україна, email: bon.smc@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0790-7142>, Scopus Author ID: 23090251200, Web of Science ResearcherID: C-2861-2016,

Дмитрук Д.А., канд. соціол. наук, науковий співробітник відділу моніторингових досліджень соціально-економічних трансформацій ДУ “Інститут економіки та прогнозування НАН України”, директор ГО “Центр “Соціальний моніторинг”, вул. Панаса Мирного, 26, Київ, 01011, Україна, email: dmitruk_d@ukr.net, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2683-0972>

ЕЛЕКТОРАЛЬНІ НАСТРОЇ ТА ЕЛЕКТОРАЛЬНА ПОВЕДІНКА ВИБОРЦІВ ЯК ПРОЯВ ПОЛІТИЧНОЇ СУБ’ЄКТНОСТІ

Проаналізовано електоральні настрої та електоральну поведінку на основі результатів моніторингу електоральних настроїв та екзит-полів, зокрема, дані опитування на виході з виборчих дільниць (екзит-пол) в день виборів Президента України, моніторинг електоральних настроїв між виборами Президента України та виборами до Верховної Ради України та опитування на виході з виборчих дільниць (екзит-пол) в день парламентських виборів. Здійснено аналіз у розрізі макрорегіонів, залежно від віку та типу поселення виборців.

Ключові слова: електоральні настрої, електоральна поведінка, електоральна активність, екзит-пол, політична суб’єктність, результати моніторингу.

Balakireva O.M., PhD. (Sociology), head of department for monitoring-based research of social and economic transformations, Institute for Economics and Forecasting, National Academy of Sciences of Ukraine, head of the board, Ukrainian Institute for Social Research after Oleksandr Yaremenko, Center “Social Monitoring”, 26, Panasa Myrnoho Str., Kyiv, 01011, email: bon.smc@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0790-7142>, Scopus Author ID: 23090251200, Web of Science ResearcherID: C-2861-2016,

Dmytruk D.A., PhD. (Sociology), scientific fellow, department for monitoring-based research of social and economic transformations, Institute for Economics and Forecasting, National Academy of Sciences of Ukraine, director, Center “Social Monitoring”, 26, Panasa Myrnoho Str., Kyiv, 01011, Ukraine, email: dmitruk_d@ukr.net, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2683-0972>

ELECTORAL SENTIMENTS AND BEHAVIOR OF VOTERS AS A MANIFESTATION OF POLITICAL SUBJECTIVITY

Electoral sentiments and electoral behavior were analyzed based on the monitoring results of electoral sentiments and exit polls, in particular, exit polls data obtained on the election day of the President of Ukraine, electoral sentiments monitoring between the elections of the President of Ukraine and the Verkhovna Rada elections, and exit polls on the day of Parliamentary elections. The macroregional analysis is performed, depending on the voter’s age and type of settlement.

Keywords: electoral sentiments, electoral behavior, electoral activity, exit polls, political subjectivity, monitoring results.

У демократичних суспільствах вибори є виявом *суб'єктності* як дієвої активної позиції кожного дорослого члена суспільства, учасника соціальної діяльності. Суб'єктність включає характеристику активності, що виявляє потенціал, інтенційність суб'єкта, в нашому випадку – виборця. На першому рівні є об'єктивне усвідомлення дійсності; на другому – декларована (маніфестована) активність, як потенційна дія; на третьому – безпосередньо поведінка. У контексті дослідження електоральних настроїв та електоральної поведінки ми маємо можливість визначити рівень поінформованості про політичні процеси, політичні партії, їх програми, підготовку до виборів, перебіг виборчої кампанії, що характеризуватиме перший рівень політичної суб'єктності. Для аналізу другого рівня проявів політичної суб'єктності доцільно розглядати ступінь визначеності щодо особистих політичних уподобань, готовність підтримати певну політичну силу, а також декларований рівень готовності взяти участь у голосуванні в день виборів. Найвищий рівень політичної суб'єктності в контексті електоральної поведінки – це реальний прихід на виборчі дільниці та участь у голосуванні як реалізація свого права та обов'язку брати участь у виборах. Суб'єктність людини в даному разі полягає в тому, щоб індивід, який включений у політичні процеси (незалежно від того, чи є він активним учасником, чи пасивним, чи спостерігачем), усвідомлював усі правила та виявляв дію відповідно до власних поглядів і за переконанням, що його дія відповідає інтересам суспільства. У будь-якому суспільстві є індивіди та групи з різним рівнем розвитку особистої суб'єктності, в тому числі й політичної.

Соціологічні моніторингові опитування дозволяють оцінити масштаби та характеристики груп з активною й пасивною поведінкою в електоральному полі. Опитування в день виборів (екзит-поли) – це унікальна можливість визначити структуру соціуму виборців за їх реальною електоральною поведінкою.

Результати екзит-полу в день виборів Президента України 31 березня 2019 р.¹

Мета опитування респондентів у день виборів на виході з виборчих дільниць після того, як виборці зробили свій вибір, – визначення особливостей електоральної поведінки різних соціально-демографічних груп, що є найбільш достовірним методом, важливою та унікальною інформацією для подальшого наукового аналізу волевиявлення різних категорій виборців, а також для оголошення орієнтовних результатів голосування безпосередньо в день виборів після закриття виборчих дільниць.

Опитування було проведено з використанням двох методів – таємне голосування та індивідуальне опитування. Таємне анкетування (метод *ВОХ*) – респондентам пропонувалась анкета для самозаповнення (імітувалася процедура таємного голосування), респондент самостійно відмічав, за якого з кандидатів він проголосував і надавав інформацію щодо основних соціально-демографічних характеристик (статі, віку, освіти, соціального статусу). Вибірка репрезентативна по Україні. Персональне опитування ("*F2F*" – *face to face*) – респондентам ставляться запитання з короткого формалізованого опитувальника (інтерв'юер зазначає, за якого кандидата респондент проголосував і

¹ Загальнонаціональне опитування виборців на виході з виборчих дільниць у день виборів Президента України 31 березня 2019 р. проведено ГО "Центр "Соціальний моніторинг" спільно з Інститутом соціальних досліджень та консалтингу SORA (Австрія) на замовлення телеканалу "112 Україна".

його основні соціально-демографічні характеристики. Відбір респондентів реалізується на основі розрахованого кроку. Крок відбору розраховувався з орієнтацією на середньостатистичну кількість виборців на дільниці та усереднені дані щодо очікуваного рівня електоральної активності (табл. 1).

Таблиця 1

Крок відбору респондентів

Кількість виборців на дільниці (за даними ЦВК)	Крок відбору
Малі села – до 472 виборців	6
Села – від 472 виборців і більше	10
Міста та смт	14
Обласні центри	16

Вибіркова сукупність. Одиницею відбору стали виборчі дільниці, які обрані випадково із забезпеченням теоретично рівної імовірності дільницям з різною кількістю виборців бути включеними до вибіркової сукупності. Всього обрано 500 дільниць: 250 дільниць з методом опитування “таємне анкетування” та 250 дільниць з методом опитування “F2F”. На 250 виборчих дільницях опитування виборців у день виборів проводилося методом самозаповнення мініанкет (імітувалася процедура таємного голосування) респондент самостійно відмічав, за якого з кандидатів він проголосував і самостійно надавав інформацію щодо основних соціально-демографічних характеристик. Ще на 250 виборчих дільницях опитування виборців проводилося методом персонального індивідуального інтерв’ю: респондент відповідав на запитання інтерв’юера (за якого з кандидатів він проголосував, щодо можливого вибору в другому турі та своєї соціально-демографічної характеристики). За результатами відбору виборців та їх згодою взяти участь у дослідженні, загальна кількість опитаних становить 29 369 респондентів. Під час опитування інтерв’юерами зафіксовано 15 661 відмову від участі в опитуванні².

Отримані результати. За результатами екзит-полу, В. Зеленського підтримали 30,9% виборців, П. Порошенка – 18,8%, Ю. Тимошенко – 13,7%, Ю. Бойка – 10,0%, А. Гриценка – 7,4%, І. Смешка – 6,6%, О. Ляшка – 4,2%, О. Вілкула – 3,3%, Р. Кошулинського – 2,0%. Кожен з інших кандидатів отримав підтримку від 0,5% і менше, сукупно за решту кандидатів проголосували менше ніж 3% виборців.

Результат екзит-полу показав: 1) що має відбутися другий тур виборів Президента України, оскільки жоден з кандидатів не отримав підтримку половини виборців або наближений до 50%; 2) що потенційними кандидатами у другому турі стали В. Зеленський і П. Порошенко, оскільки рівень підтримки Ю. Тимошенко на статистично значущому рівні є меншим за рівень підтримки П. Порошенка; 3) явного лідера – В. Зеленського, рівень підтримки якого в 1,6 раза перевищив рівень підтримки його найближчого конкурента (рис. 1).

² Для забезпечення збору даних була задіяна постійна мережа інтерв’юерів ГО “Центр “Соціальний моніторинг”. Отримані результати репрезентативні на національному рівні зі статистичним відхиленням на рівні 2,1% для лідерів рейтингу та не більше ніж 1,5% для решти кандидатів.

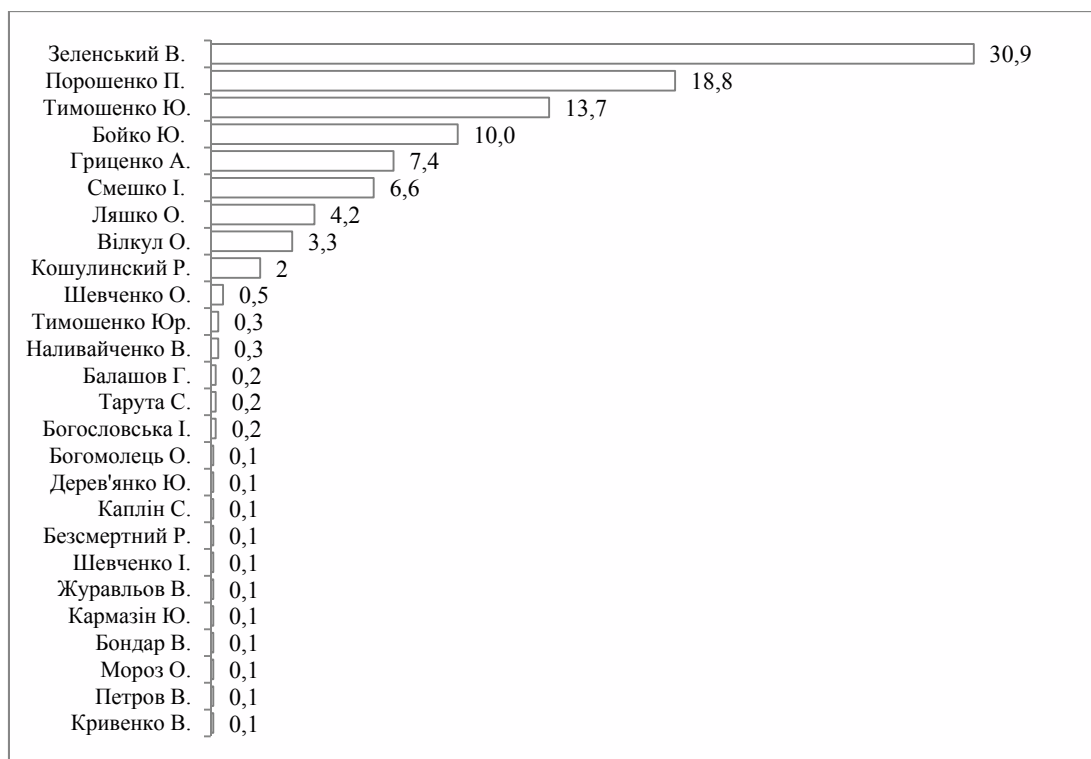

Рис. 1. Результати опитування респондентів на виході з дільниць 31 березня 2019 р., %

Важливим результатом є неоднорідність рівня підтримки кандидатів. Регіональні особливості представлені в табл. 2. Результати в Центральному та Північному регіонах збіглися з національним результатом: на першому місці – В. Зеленський, на другому – П. Порошенко, на третьому – Ю. Тимошенко. У Західному регіоні та м. Києві рівень підтримки П. Порошенка виявився більш високим, ніж В. Зеленського. На Сході В. Зеленського підтримали 42,5%, а другим за рівнем підтримки став Ю. Бойко (17,0%). Досить близьким результат щодо лідерів В. Зеленського (39,2%) та Ю. Бойка (19,9%) був зафіксований у Південному регіоні. За даними екзит-полу, на Донбасі Ю. Бойко випередив В. Зеленського з показниками 38,8% проти 30,7%.

Особливості голосування виборців за типом поселення показані в табл. 3. Результати екзит-полу серед міського населення підтвердили двох лідерів для другого туру виборів Президента України – В. Зеленського та П. Порошенка. Серед виборців сільської місцевості рівень підтримки П. Порошенка та Ю. Тимошенко виявився майже однаковим, з огляду на рівень статистичної похибки екзит-полу, як вибіркового опитування, яке проводиться на виході з виборчих дільниць у день виборів. Слід також звернути увагу на більш високий рівень підтримки І. Смешка та О. Вілкула виборцями обласних центрів та інших міст. Щодо електорату О. Ляшка, то він переважно сконцентрований у сільській місцевості.

Таблиця 2

**Результати опитування респондентів на виході з дільниць 31 березня 2019 р.,
за макрорегіонами, %**

	Україна	Захід	Центр	Північ	Схід	Донбас	Південь	Київ
Зеленський В.	30,9	21,8	29,0	29,1	42,5	30,7	39,2	24,6
Порошенко П.	18,8	27,2	18,4	20,0	9,5	6,9	12,3	28,5
Тимошенко Ю.	13,7	18,0	16,8	15,8	8,7	4,1	9,2	13,2
Бойко Ю.	10,0	3,0	5,5	6,8	17,0	38,8	19,9	5,9
Гриценко А.	7,4	12,2	7,5	6,4	4,1	1,1	3,1	9,6
Смешко І.	6,6	4,4	9,9	9,9	4,9	3,0	4,6	10,3
Ляшко О.	4,2	5,0	5,6	6,3	2,5	3,5	2,8	1,2
Вілкул О.	3,3	0,6	1,5	1,4	8,1	9,7	5,1	1,9
Кошулинський Р.	2,0	4,1	2,2	1,4	0,5	0,1	0,7	2,0
Шевченко О.	0,5	1,2	0,5	0,4	0,1	0,1	0,2	0,1
Тимошенко Юр.	0,3	0,2	0,4	0,5	0,1	0,0	0,8	0,3
Наливайченко В.	0,3	0,4	0,3	0,2	0,3	0,0	0,1	0,3
Балашов Г.	0,2	0,1	0,1	0,3	0,2	0,5	0,3	0,6
Тарута С.	0,2	0,1	0,2	0,2	0,1	0,3	0,3	0,2
Богословська І.	0,2	0,1	0,4	0,0	0,2	0,0	0,2	0,0
Богомолець О.	0,1	0,2	0,1	0,0	0,1	0,3	0,1	0,3
Дерев'янку Ю.	0,1	0,3	0,1	0,1	0,0	0,0	0,1	0,1
Каплін С.	0,1	0,1	0,2	0,1	0,1	0,1	0,1	0,0
Безсмертний Р.	0,1	0,1	0,1	0,2	0,1	0,0	0,0	0,3
Шевченко І.	0,1	0,1	0,0	0,1	0,0	0,0	0,2	0,0
Журавльов В.	0,1	0,0	0,2	0,1	0,1	0,3	0,1	0,0
Кармазін Ю.	0,1	0,0	0,1	0,2	0,1	0,0	0,1	0,0
Бондар В.	0,1	0,0	0,2	0,0	0,1	0,3	0,0	0,0
Мороз О.	0,1	0,1	0,0	0,1	0,1	0,0	0,1	0,1
Петров В.	0,1	0,1	0,1	0,0	0,2	0,0	0,0	0,0
Кривенко В.	0,1	0,1	0,1	0,0	0,1	0,0	0,1	0,1
Литвиненко Ю.	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1	0,1
Скоцик В.	0,0	0,1	0,1	0,1	0,0	0,0	0,1	0,0
Ригованов Р.	0,0	0,0	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Кива І.	0,0	0,0	0,1	0,0	0,1	0,0	0,0	0,0
Купрій В.	0,0	0,0	0,0	0,1	0,0	0,0	0,1	0,0
Габер М.	0,0	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Корнацький А.	0,0	0,0	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Данилюк О.	0,0	0,0	0,1	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0
Соловійов О.	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1	0,0
Насіров Р.	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1
Новак А.	0,0	0,1	0,0	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0
Ващенко О.	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1	0,0	0,0
Носенко С.	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0

Таблиця 3

**Результати опитування респондентів на виході з дільниць 31 березня 2019 р.,
за типом поселення, %**

	Україна	Обласні центри	Інші міста	Села
Зеленський В.	30,9	30,6	34,3	28,0
Порошенко П.	18,8	21,8	15,7	18,7
Тимошенко Ю.	13,7	11,0	12,2	18,2
Бойко Ю.	10,0	10,2	11,0	9,0
Гриценко А.	7,4	8,1	6,7	7,2
Смешко І.	6,6	8,3	7,6	3,7
Ляшко О.	4,2	1,5	3,2	7,9
Вілкул О.	3,3	3,9	4,3	1,7
Кошулинський Р.	2,0	2,0	1,9	2,0
Шевченко О.	0,5	0,3	0,4	0,9
Тимошенко Юр.	0,3	0,3	0,3	0,3
Наливайченко В.	0,3	0,2	0,3	0,3
Балашов Г.	0,2	0,3	0,3	0,1
Тарута С.	0,2	0,1	0,1	0,2
Богословська І.	0,2	0,1	0,2	0,2
Богомолець О.	0,1	0,2	0,1	0,1
Дерев'янку Ю.	0,1	0,1	0,1	0,2
Каплін С.	0,1	0,1	0,1	0,2
Безсмертний Р.	0,1	0,2	0,1	0,1
Шевченко І.	0,1	0,1	0,1	0,1
Журавльов В.	0,1	0,1	0,1	0,1
Кармазін Ю.	0,1	0,0	0,1	0,1
Бондар В.	0,1	0,0	0,1	0,1
Мороз О.	0,1	0,1	0,0	0,1
Петров В.	0,1	0,0	0,1	0,0
Кривенко В.	0,1	0,1	0,1	0,1
Литвиненко Ю.	0,0	0,0	0,0	0,1
Скоцик В.	0,0	0,0	0,1	0,1
Ригованов Р.	0,0	0,0	0,1	0,0
Кива І.	0,0	0,0	0,0	0,0
Купрій В.	0,0	0,0	0,0	0,1
Габер М.	0,0	0,0	0,0	0,1
Корнацький А.	0,0	0,0	0,0	0,0
Данилюк О.	0,0	0,0	0,1	0,0
Соловійов О.	0,0	0,0	0,0	0,0
Насіров Р.	0,0	0,0	0,0	0,1
Новак А.	0,0	0,0	0,0	0,0
Ващенко О.	0,0	0,0	0,0	0,0
Носенко С.	0,0	0,0	0,0	0,0

Оцінка розподілу голосів у другому турі. На 250 виборчих дільницях опитування виборців у день виборів здійснювалося методом персонального індивідуального ін-

терв'ю, на яких респондент додатково відповідав на запитання інтерв'юера щодо вибору у другому турі. Всього опитано 15 170 респондентів на 250 виборчих дільницях.

1. За кого Ви проголосуєте, якщо в другому турі будуть В. Зеленський та Ю. Бойко?

2. За кого Ви проголосуєте, якщо в другому турі будуть В. Зеленський та П. Порошенко?

3. За кого Ви проголосуєте, якщо в другому турі будуть В. Зеленський та Ю. Тимошенко?

Відповідно до результатів екзит-полу, оприлюднювалося лише співвідношення голосів за парою переможців: В. Зеленський і П. Порошенко. Результати були представлені як по Україні в цілому так і в розрізі макрорегіонів і різних типів населених пунктів. Результати представлені на рис. 2 і 3.

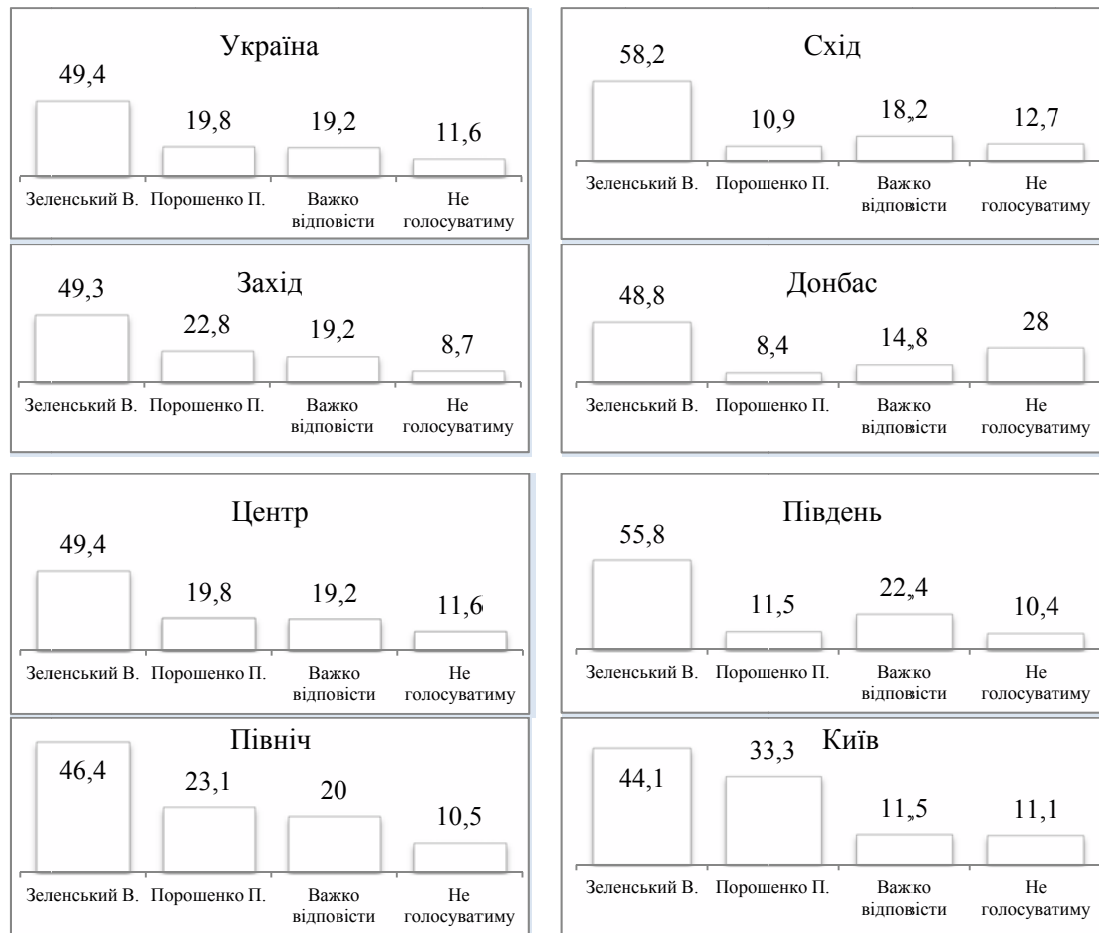

Рис. 2. Розподіл відповідей на запитання: “За кого Ви проголосуєте, якщо в другому турі будуть В. Зеленський і П. Порошенко?”, по Україні, за макрорегіонами, %
Примітка: За результатами опитування 15 179 респондентів на виході з 250 виборчих дільниць.

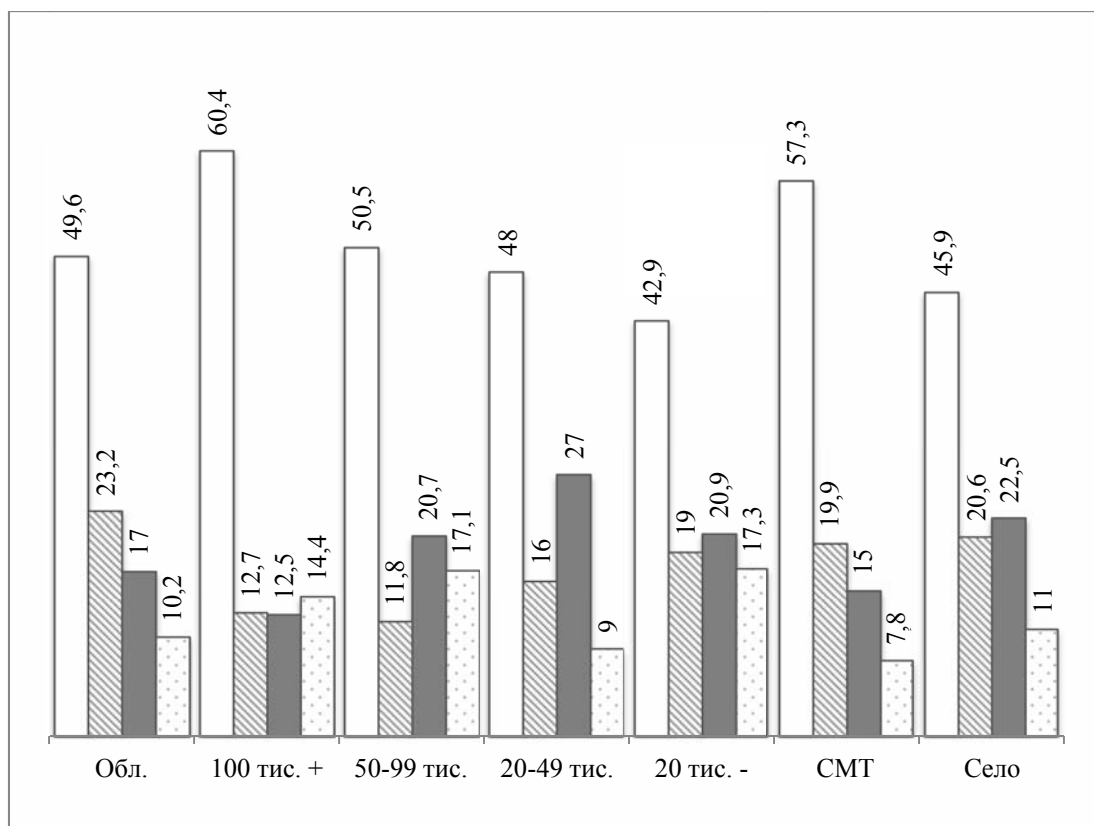

Рис. 3. Розподіл відповідей на запитання: “За кого Ви проголосуєте, якщо в другому турі будуть В. Зеленський і П. Порошенко?”, по Україні, за типом поселення, %

Примітка: За результатами опитування 15 179 респондентів на виході з 250 виборчих дільниць.

Результати відповіді на запитання: “За кого Ви проголосуєте, якщо в другому турі будуть В. Зеленський та Ю. Бойко?”: В. Зеленського підтримають 47,2% опитаних, Ю. Бойка – 16,3%, важко відповісти – 19,8%, не голосували б – 16,7%³.

Результати відповіді на запитання: “За кого Ви проголосуєте, якщо в другому турі будуть В. Зеленський та Ю. Тимошенко?”: В. Зеленського підтримають 45,4% опитаних, Ю. Тимошенко – 19,6%, важко відповісти – 20,3% не голосували б – 14,7%⁴.

Додатково були обраховані показники ймовірних перетоків голосів між першим і другим туром виборів (рис. 4) та соціально-демографічні профілі виборців основних кандидатів (рис. 5–8).

³ За результатами опитування 15 179 респондентів на виході з 250 виборчих дільниць.

⁴ За результатами опитування 15 179 респондентів на виході з 250 виборчих дільниць.

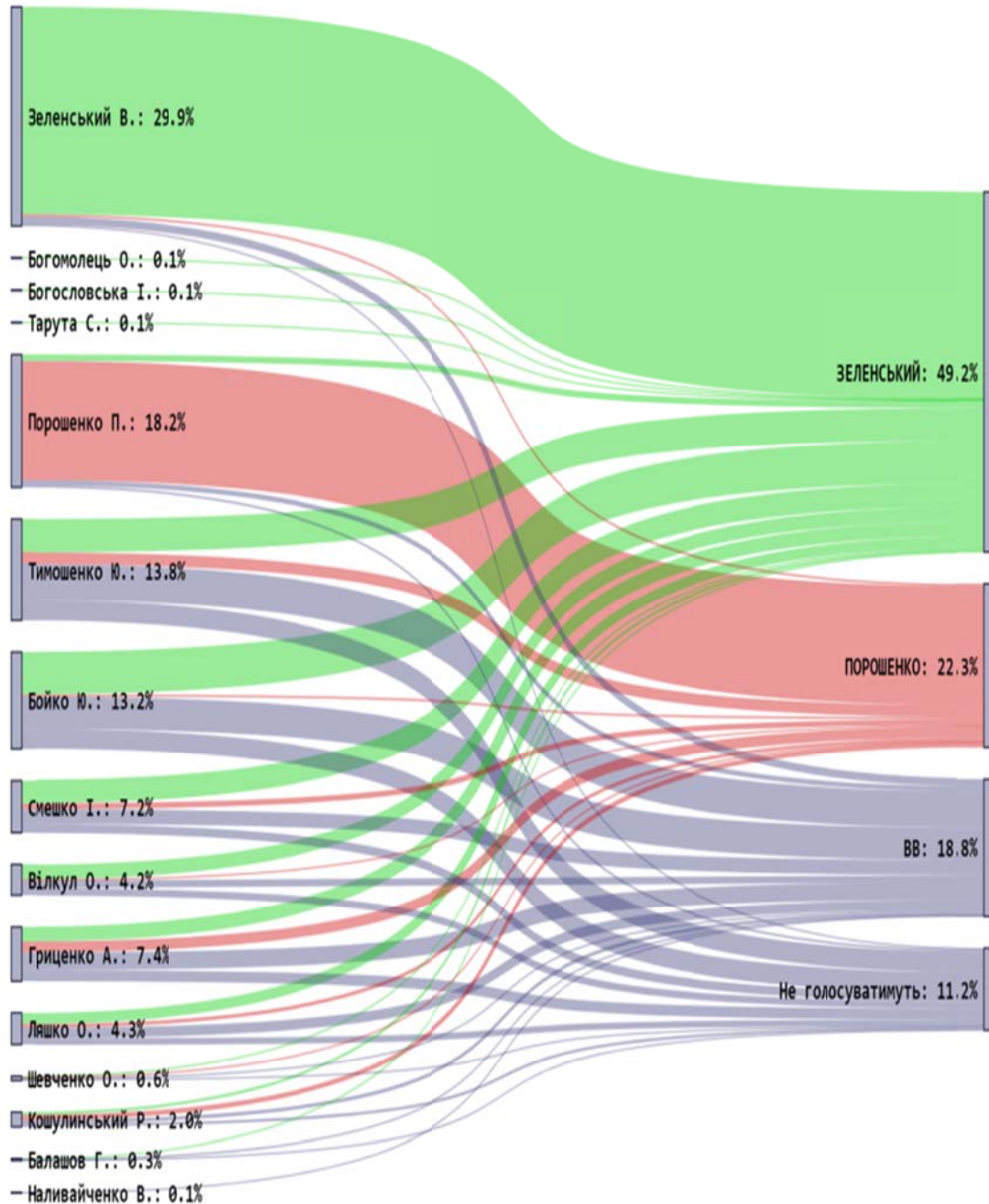

Рис. 4. Переток голосів від кандидатів: перший – другий тур

Примітка: За результатами опитування 15 179 респондентів на виході з 250 виборчих дільниць.

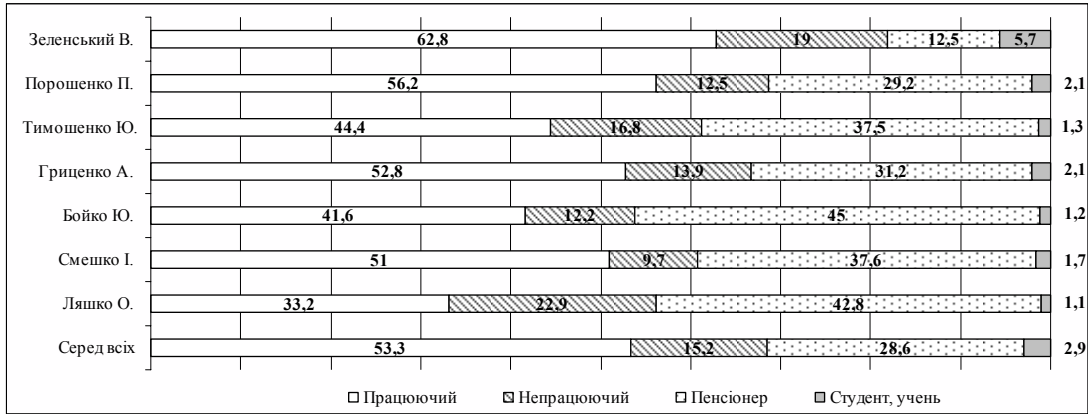

Рис. 5 Профіль виборців кандидатів за соціальним статусом, %

Рис. 6. Профіль виборців кандидатів за рівнем освіти, %

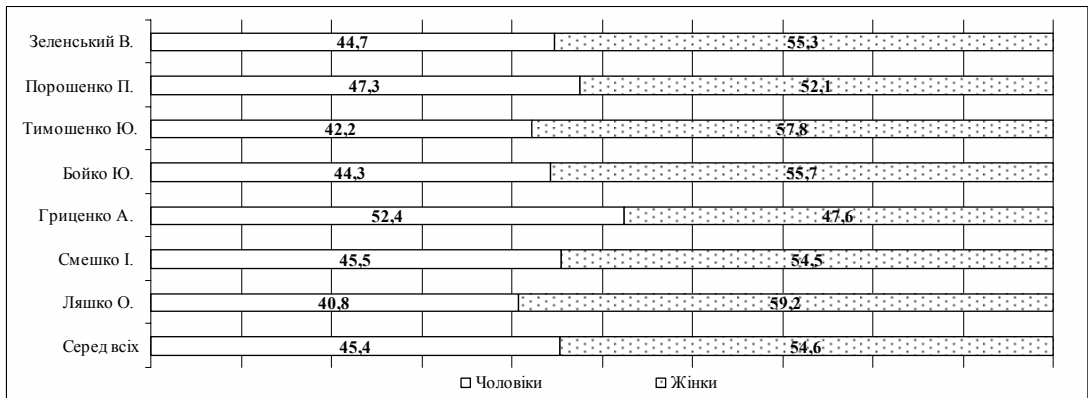

Рис. 7. Профіль виборців кандидатів за статтю, %

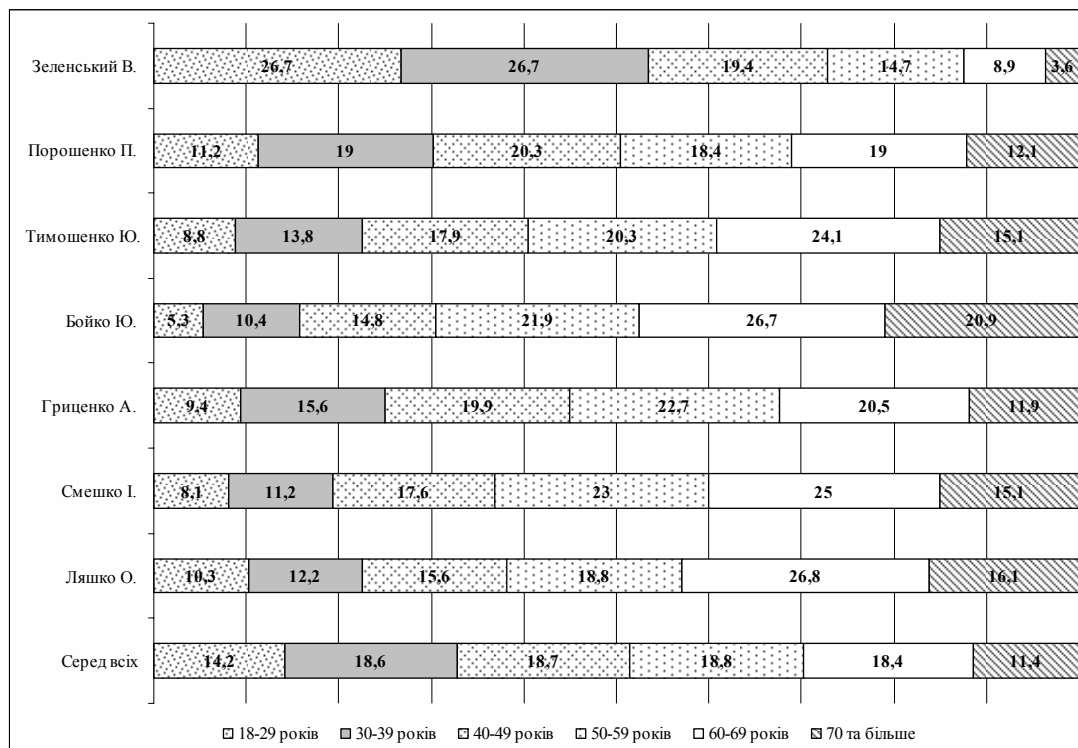

Рис. 8. Профіль виборців кандидатів за віковими групами, %

Порівняння результатів екзит-полів. В Україні було анонсовано та проведено чотири екзит-поли в день виборів. Отже, є можливість порівняти результати всіх екзит-полів за середнім відхиленням від результатів виборів, які оголосила ЦВК (сума відхилень за модулем, щоб враховувати відхилення в більшу і меншу сторону, поділена на число кандидатів) (табл. 4 і 5).

Таблиця 4

Зіставлення результатів екзит-полів з результатами виборів, %

	Національний екзит-пол (КМІС + Центр Разумкова + ДІ)	Екзит-пол телеканалу "112 Україна" (SORA + ЦСМ)	Екзит-пол ТСН (InfoSapiens + TNS Kantar)	Екзит-пол СОЦІС	Результати виборів
Зеленський В.	30,6	30,7	30,1	29,2	30,24
Порошенко П.	17,8	18,6	18,5	19,2	15,95
Тимошенко Ю.	14,2	13,9	14	13,8	13,39
Бойко Ю.	9,7	10,3	9,1	9,2	11,67
Гриценко А.	7,1	7,3	7,6	7,9	6,91
Ляшко О.	4,7	4,3	6,6	4,6	5,48
Смешко І.	6,5	6,6	5	6,7	6,04
Вілкул О.	4	3,3	3,7	3,3	4,15

Таблиця 5

**Відхилення результатів екзит-полів від результатів виборів
за модулем, %**

	Національний екзит-пол (КМІС + Центр Разумкова + ДІ)	Екзит-пол теле- каналу “112 Україна” (SORA + ЦСМ)	Екзит-пол TCH (InfoSapiens + TNS Kantar)	Екзит-пол СОЦІС
Зеленський В.	0,36	0,46	0,14	1,04
Порошенко П.	1,85	2,65	2,55	3,25
Тимошенко Ю.	0,81	0,51	0,61	0,41
Бойко Ю.	1,97	1,37	2,57	2,47
Гриценко А.	0,19	0,39	0,69	0,99
Ляшко О.	0,78	1,18	1,12	0,88
Смешко І.	0,46	0,56	1,04	0,66
Вілкул О.	0,15	0,85	0,45	0,85
Сума відхилень	6,57	7,97	9,17	10,55
Максимальне відхилення	1,97	2,65	2,57	3,25
Середнє відхилення	0,8	1,0	1,1	1,3

Спільна систематична проблема екзит-полів – переоцінка голосів за П. Порошенка, і недооцінка – за Ю. Бойка. Найімовірніше, це не проблема вибірок або методології (в екзит-полах була вибірка максимально наближена до сукупності тих, хто проголосував), а в поведінці респондентів: виборці Ю. Бойка (як найбільш “проросійського” і опозиційного кандидата) частіше відмовлялися від інтерв'ю. Прибічники ж П. Порошенка, ймовірно, мали зворотний ефект: всі, хто хотів приховати своє голосування, говорили, що голосували за нього. Його виборці, найімовірніше, рідше відмовлялися від інтерв'ю порівняно з іншими.

Вимір електоральних настроїв між президентськими та парламентськими виборами. Одним з інформативних методів аналізу динаміки електронних настроїв є метод ролінгового дослідження. Методика ролінгу, який проводив ГО “Центр “Соціальний моніторинг”, – це особисте інтерв'ю з респондентом за стандартизованою анкетою, опитування за місцем проживання, маршрутний метод відбору із застосуванням квоти на останньому етапі для забезпечення отримання репрезентативних даних за основними соціально-демографічними характеристиками.

Принципи та підходи до ролінгового дослідження. Ролінгове дослідження передбачає проведення установчого опитування та постійне (похвильове, за рівні проміжки часу) оновлення бази даних опитування шляхом заміни частини даних на більш “свіжі”: додавання певної кількості “нових” анкет і вилучення такої ж кількості “старих”. Хвиля ролінгу – часовий проміжок збору “нових” даних для оновлення бази. Тривалість хвилі та обсяг оновлення даних базуються на гіпотезах щодо динаміки показників, які досліджуються. Кожна хвиля ролінгу реалізується на однакових за своїми параметрами вибірках респондентів. При цьому самі респонденти у вибірці кожного разу нові. Вибірка кожної хвилі ролінгу є зменшеною копією загальної вибірки. Цільова

група – доросле населення України віком від 18 років і старше, контроль квоти за зв'язаними параметрами: область проживання (25 територіально-адміністративних одиниць: 24 області, м. Київ); тип та розмір населеного пункту (7 типів); вік (4 вікові групи); стать. Дизайн вибірки передбачав стандартну помилку/відхилення для вибірки 2000 респондентів становитиме $\pm 1,2-2,2\%$. Розмір вибірки дозволяв проводити аналіз даних у розрізі основних соціально-демографічних груп населення, соціально-економічних макрорегіонів.

Ролінг дає можливість оновлювати рейтингові показники політичних сил та інші індикатори наприкінці кожної хвили. З наближенням до дня виборів тривалість хвили зменшується, обсяг “нових” анкет зростає.

При формуванні вибірки підбираються випадкові респонденти з визначеними характеристиками (зв'язана квота: область – тип населеного пункту – стать – вікова група), які не брали участі в інших опитуваннях і попередніх хвилях опитування.

Ролінгове опитування проводилося на всій території України крім АР Крим й окремих районів Донецької та Луганської областей, непідконтрольних Уряду України. Метод збору інформації: “F2F” за місцем проживання. Оновлення відповідей кожної хвили 250/1000 респондентів. Презентація даних оновлювалася кожної хвили. Основні запитання опитування: чи планують взяти участь у виборах, електоральний вибір, за яку політичну силу не готові проголосувати в жодному разі, рівень усталеності електорального вибору.

Для визначення рівня електоральної активності було застосовано два виміри – традиційний – вибір відповіді за шкалою “обов'язково голосуватиму”, “скоріше, голосуватиму”, “скоріше, не голосуватиму”, “точно не голосуватиму” та “важко відповісти”. Останній варіант відповіді не пропонується респондентам, але може бути обраний спонтанно. Додаткове запитання передбачало самовизначення готовності взяти участь у виборах у день голосування за 10-бальною шкалою: “А якщо попросити Вас оцінити імовірність Вашої участі у голосуванні за 10-бальною шкалою, де “0” – означає Вашу абсолютну впевненість, що не голосуватимете, а “10” – абсолютно переконані, що голосуватимете. Як Ви охарактеризували б імовірність Вашої участі у голосуванні?” Для визначення рівня готовності – розраховувалися середні значення для різних соціально-демографічних груп.

Результати опитування показували дуже високий рівень декларованої готовності взяти участь у голосуванні – понад 80%. При цьому на Донбасі та в Південному регіоні цей вимір був нижчим на статистично значущому рівні (табл. 6).

Крім того, відмінності були зафіксовані залежно від типу населеного пункту (табл. 7) – виборці сільської місцевості висловлювали бажання взяти участь у голосуванні на рівні, вищому за середній.

Відмінності декларованої електоральної активності залежно від віку (табл. 8) були традиційними та передбачуваними – чим старшими є виборці, тим більшою мірою вони готові взяти участь у голосуванні.

Досить інформативною та чутливою виявилася методика виміру індексу самооцінки ймовірності участі у голосуванні за 10-бальною шкалою, яка нами була застосована для вивчення динаміки електоральної активності (табл. 9, рис. 9–11).

Таблиця 6

Декларований рівень електоральної активності (частка тих, хто готовий голосувати), за макрорегіонами, %

	Україна	Західний	Центральний	Східний	Донбас	Південний
Хвиля 1	80,0	84,6	81,0	81,8	74,3	75,4
Хвиля 2	79,8	83,0	81,9	78,6	70,0	73,9
Хвиля 3	80,9	83,4	82,9	74,5	72,8	83,8
Хвиля 4	83,3	86,5	82,6	82,4	80,5	82,4
Хвиля 5	84,1	85,0	83,5	85,0	80,6	84,9
Хвиля 6	83,6	84,9	85,3	83,9	68,2	83,9
Хвиля 7	84,4	81,4	88,4	86,3	68,9	82,7
Хвиля 8	82,4	81,0	86,6	85,1	68,0	75,2
Хвиля 9	82,4	83,4	86,9	82,0	66,7	74,9

Примітка: Голосуватимуть – сума відповідей “обов’язково голосуватиму” та “скоріше, голосуватиму”.

Таблиця 7

Декларований рівень електоральної активності (частка тих, хто готовий голосувати), за типом поселення, %

	Обласний центр	Місто	Село
Хвиля 1	81,9	82,2	78,5
Хвиля 2	81,7	80,1	77,6
Хвиля 3	77,4	81,3	84,1
Хвиля 4	79,6	85,6	84,4
Хвиля 5	82,9	85,5	83,6
Хвиля 6	81,6	84,3	84,9
Хвиля 7	86,6	83,2	83,2
Хвиля 8	83,7	80,8	83,1
Хвиля 9	80,8	81,4	84,9

Примітка: Голосуватимуть – сума відповідей “обов’язково голосуватиму” та “скоріше, голосуватиму”.

Таблиця 8

Декларований рівень електоральної активності (частка тих, хто готовий голосувати), за віковими групами, %

	18–29 років	30–39 років	40–49 років	50–59 років	60 років і старші
Хвиля 1	70,1	80,6	82,9	84,7	85,9
Хвиля 2	69,4	75,8	81,5	84,7	86,5
Хвиля 3	76,0	79,1	75,3	85,7	87,0
Хвиля 4	80,9	81,1	81,6	85,8	86,3
Хвиля 5	83,1	81,1	86,8	83,2	86,0
Хвиля 6	77,1	79,8	85,3	89,4	86,8
Хвиля 7	80,1	83,8	78,7	87,2	90,2
Хвиля 8	76,7	81,6	79,2	86,9	86,9
Хвиля 9	75,0	81,8	81,5	85,7	87,0

Примітка: Голосуватимуть – сума відповідей “обов’язково голосуватиму” та “скоріше, голосуватиму”.

Таблиця 9

Динаміка самооцінки ймовірності участі у голосуванні за 10-бальною шкалою, середнє значення

Установче дослідження	7,61
Хвиля 1	7,63
Хвиля 2	7,51
Хвиля 3	7,59
Хвиля 4	7,78
Хвиля 5	7,86
Хвиля 6	7,8
Хвиля 7	7,89
Хвиля 8	7,78
Хвиля 9	7,9

Примітка: “0” – означає абсолютну впевненість, що не голосуватимуть, а “10” – абсолютно переконані, що голосуватимуть.

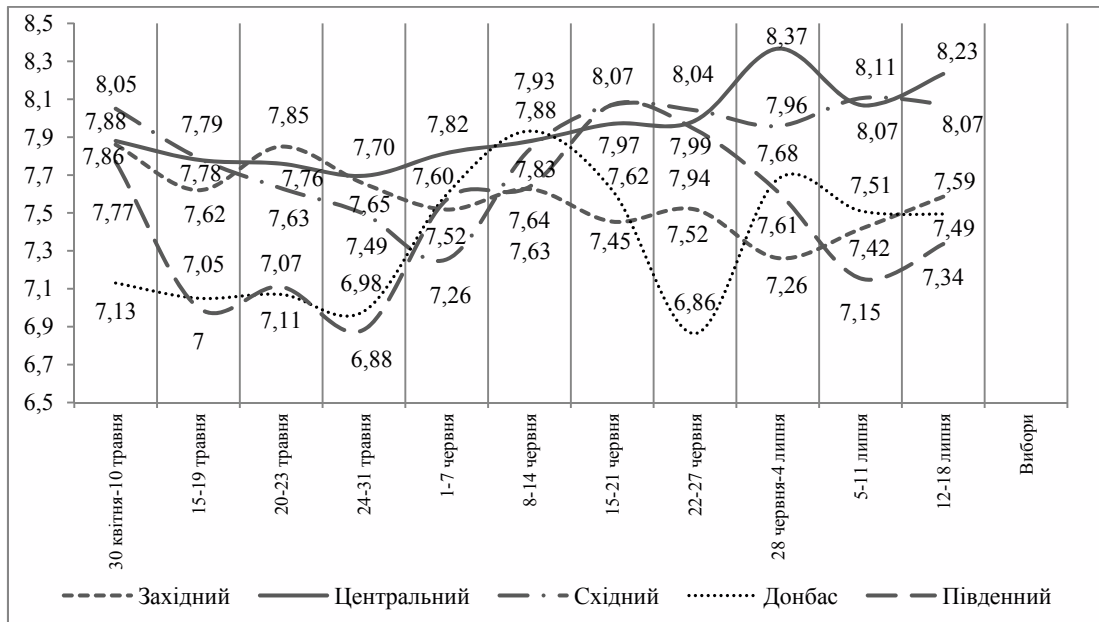

Рис. 9. Динаміка самооцінки ймовірності участі у голосуванні за 10-бальною шкалою за макрорегіонами, середнє значення

Примітка: “0” – означає абсолютну впевненість, що не голосуватимуть, а “10” – абсолютно переконані, що голосуватимуть.

Динаміка рівня електоральної підтримки політичних сил – суб’єктів виборчого процесу представлена в табл. 10 і 11. Дані ролінгового опитування серед всіх опитаних свідчать, що у міру наближення дати виборів зменшується рівень невизначеності на користь політичних сил – лідерів електоральної підтримки.

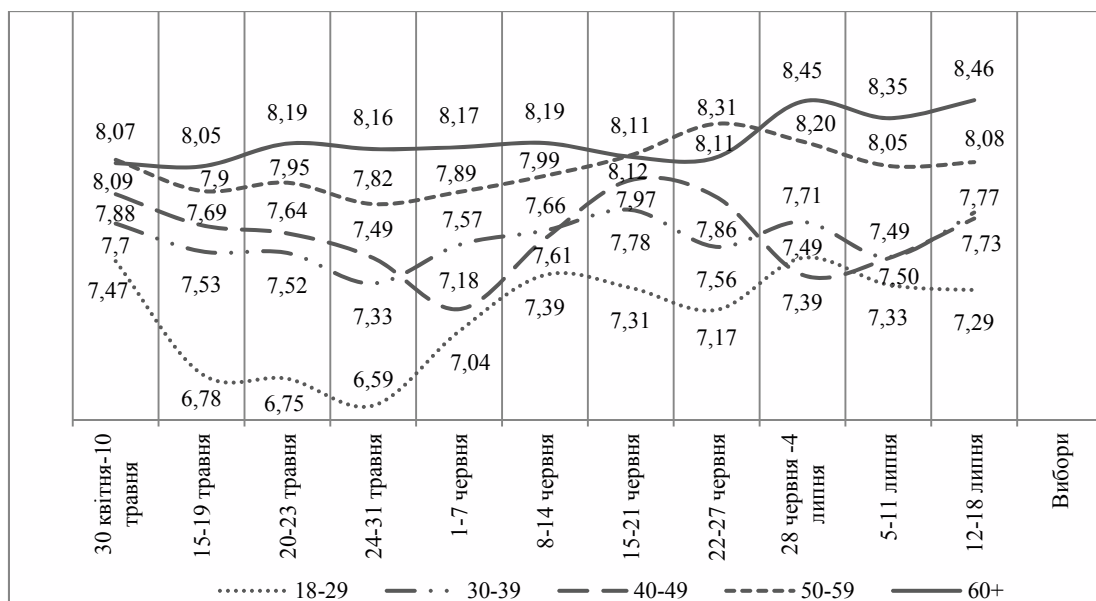

Рис. 10. Динаміка самооцінки ймовірності участі у голосуванні за 10-бальною шкалою за віковими групами, середнє значення

Примітка: “0” – означає абсолютну впевненість, що не голосуватимуть, а “10” – абсолютно переконані, що голосуватимуть.

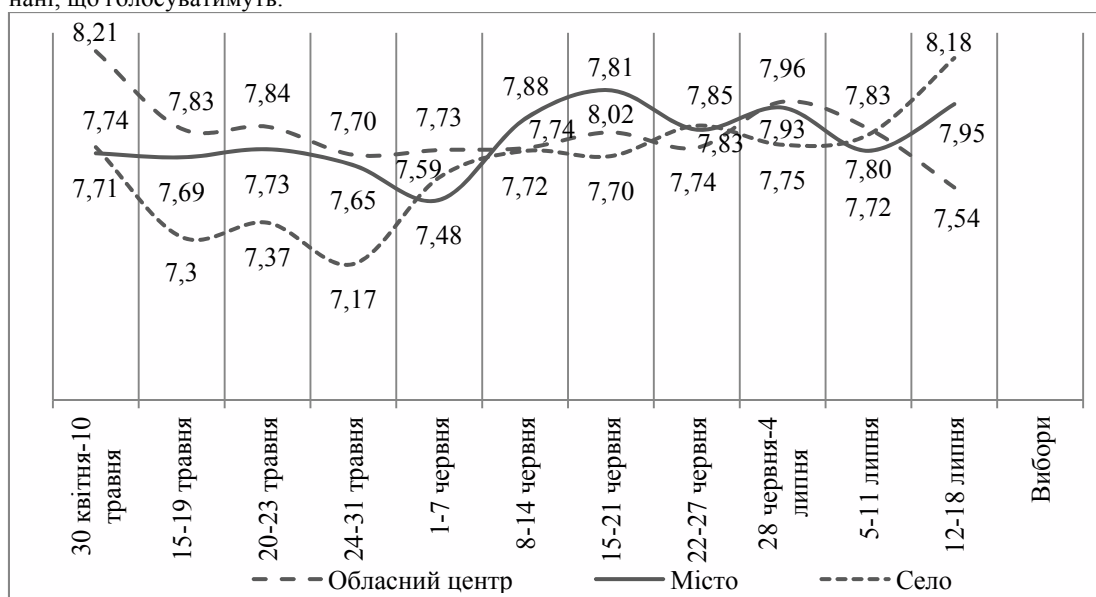

Рис. 11. Динаміка самооцінки ймовірності участі у голосуванні за 10-бальною шкалою, за типом поселення, середнє значення

Примітка: “0” – означає абсолютну впевненість, що не голосуватимуть, а “10” – абсолютно переконані, що голосуватимуть.

Таблиця 10

Динаміка рівня електоральної підтримки політичних сил – суб'єктів виборчого процесу серед всіх опитаних, %

	30.04–10.05	15–19.05	15–23.05	15–31.05	22.05–7.06	8–14.06	15–21.06	22–27.06	28.06–4.07	5–11.07	12–18.07
“Слуга народу” (Разумков Д., Стефанчук Р., Венедіктова І.)	29,5	29,3	29,5	30,8	34,4	40,4	39,3	34,9	33,2	34,1	37,1
“Опозиційна платформа – За життя” (Бойко Ю., Рабінович В., Медведчук В.)	8,1	8,1	8,3	8,2	9,3	9,3	9,1	9,5	10,9	10,4	11,1
ВО “Батьківщина” (Тимошенко Ю., Тарута С., Наливайченко В.)	6,7	7,2	7,1	7	7,2	7,5	7	7,6	6,1	6,5	8,8
“Європейська Солідарність” (Порошенко П., Парубій А., Геращенко І.)	7,8	7,5	7,3	7,9	7,4	7,1	6,7	6,6	6,8	7,2	6,8
“Голос” (Вакарчук С., Клименко Ю., Рудик К.)	0,7	1,6	2,2	2,5	3,9	4,5	5,7	6,7	6	5,9	4,5
“Сила і Честь” (Смешко І., Сотник О., Чубаров Р.)	3,8	3,8	4,2	3,8	3,7	3,3	3,2	3,3	2	2,4	3,5
Радикальна Партія Олега Ляшка (Ляшко О., Галасюк В., Лозовий А.)	2,4	2,1	2,1	2	1,7	2,1	2,3	1,7	1,8	1,9	2,2
“Опозиційний блок” (Мураєв Є., Вілкул О., Кернес Г.)	2,6	2,5	2,4	1,8	1,3	1,4	1,6	1,8	2,4	2,2	1,9
“Громадянська позиція” (Гриценко А., Добродомов Д., Томенко М.)	3,7	3,4	3,2	3,5	2,9	2,4	3	3,2	2,7	2,2	1,9
“Партія Шарія” (Бондаренко О., Белоглазова А., Уллах П.)	x	x	x	x	x	x	0,1	0,7	2,1	1,1	1,5
“Українська стратегія Гройсмана” (Гройсман В., Гриневич Л., Джапарова Е.)	0,5	0,7	1	1,1	0,7	0,6	0,9	1,3	0,9	0,9	1,3
ВО “Свобода” (Тягнибок О., Білецький А., Ярош Д.)	1,8	1,3	1,4	1,7	1,4	1,3	1,4	1,4	1,6	1,3	1,1
Об'єднання “Самопоміч” (Садовий А., Квасницька О., Дрік О.)	1,5	2	1,5	1,3	1,5	1,9	1	0,9	1,1	1,1	0,8
“Аграрна партія України” (Поплавський М., Бортич Л., Марчук Д.)	0,3	0,7	0,8	0,7	0,4	0,3	0,4	0,4	0,7	0,5	0,5
“Сила людей” (Солонгай О., Сова С., Єднак О.)	x	x	x	x	x	x	x	0	0,2	0,4	0,3
“Рух нових сил Михайла Саакашвілі” (Саакашвілі М., Сакварелідзе Д., Жукова Н.)	x	x	x	x	x	x	0	0	0,3	0,2	0,3
“Патріот” (Голомша Н., Сірий М., Філіпчук Г.)	x	x	x	x	x	x	x	x	0	0	0,1
“Сила права” (Сенченко А., Данилюк О., Василенко В.)	x	x	x	x	x	x	x	x	0,1	0,1	0,1
“Партія зелених України” (Бодун Т., Конанов В., Луговик С.)	x	x	x	x	x	x	x	x	0,3	0,2	0,0
“Незалежність” (Могильов А., Ступак І., Зюбанова Т.)	x	x	x	x	x	x	x	x	0	0,1	0,0
“Соціальна справедливість” (Шлапак А., Дічек О., Сорока С.)	x	x	x	x	x	x	x	x	0,1	0,1	0,0
ВО “Факел” (Однорог Т., Крамар О., Гончаров О.)	x	x	x	x	x	x	x	x	0	0	0,0
Інша партія	2,2	1,5	0,4	0,3	0,5	0,3	1	0,7	0,4	x	x
Важко відповісти	17,3	17,3	17	15,3	13	8,5	10,2	11,6	12,3	12,9	7,5
Не голосував/ла би	8,8	8,5	9,1	9,5	7,3	6,7	6,9	7,6	7,8	8,2	8,7

Примітка: За результатами відповідей на запитання: “За яку партію Ви проголосуєте на виборах до Верховної Ради України, якщо в списку будуть такі партії?”. X – партії в анкеті відсутні.

Таблиця 11

Динаміка рівня електоральної підтримки політичних сил – суб'єктів виборчого процесу серед тих, хто визначився та голосуватиме, %

	30.04–10.05	15–19.05	20–23.05	15–31.05	22.05–7.06	8–14.06	15–21.06	22–27.06	28.06–4.07	5–11.07	12–18.07
“Слуга народу” (Разумков Д., Стефанчук Р., Венедіктова І.)	39,9	39,5	39,9	40,9	43,1	47,5	47,4	43,2	41,6	43,3	44,3
“Опозиційна платформа – За життя” (Бойко Ю., Рабінович В., Медведчук В.)	11	10,9	11,2	11,1	11,7	11	11	11,7	13,7	13,2	13,2
ВО “Батьківщина” (Тимошенко Ю., Тарута С., Наливайченко В.)	9,1	9,7	9,6	9,3	9,1	8,7	8,4	9,4	7,7	8,3	10,5
“Європейська Солідарність” (Порошенко П., Парубій А., Герашенко І.)	10,6	10,1	9,9	10,5	9,2	8,3	8,1	8,2	8,5	9,1	8,2
“Голос” (Вакарчук С., Клименко Ю., Рудик К.)	0,9	2,2	3	3,3	4,9	5,3	6,9	8,3	7,5	7,5	5,4
“Сила і Честь” (Смешко І., Сотник О., Чубаров Р.)	5,1	5,1	5,7	4,9	4,7	3,9	3,9	4,1	2,5	3	4,2
Радикальна Партія Олега Ляшка (Ляшко О., Галасюк В., Лозовий А.)	3,2	2,8	2,8	2,7	2,2	2,4	2,8	2,1	2,2	2,4	2,6
“Опозиційний блок” (Мураєв Є., Вілкул О., Кернес Г.)	3,5	3,4	3,2	2,4	1,7	1,7	1,9	2,2	2,9	2,8	2,3
“Громадянська позиція” (Гриценко А., Добродомов Д., Томенко М.)	5	4,6	4,3	4,8	3,6	2,9	3,6	3,9	3,4	2,8	2,2
“Партія Шарія” (Бондаренко О., Белоглазова А., Уллах П.)	x	x	x	x	x	x	0,1	0,9	2,6	1,4	1,8
“Українська стратегія Гройсмана” (Гройсман В., Гриневич Л., Джапарова Е.)	0,7	0,9	1,4	1,5	0,9	0,7	1,1	1,7	1,1	1,2	1,5
ВО “Свобода” (Тягнибок О., Білецький А., Ярош Д.)	2,4	1,8	1,9	2,3	1,7	1,5	1,7	1,8	2	1,7	1,3
Об'єднання “Самопоміч” (Садовий А., Квасницька О., Дрік О.)	2	2,7	2	1,7	1,9	2,2	1,2	1,2	1,4	1,4	0,9
“Аграрна партія України” (Поплавський М., Бортич Л., Марчук Д.)	0,4	0,9	1,1	0,9	0,5	0,4	0,5	0,5	0,9	0,6	0,6
“Сила людей” (Солонтей О., Сова С., Єднак О.)	x	x	x	x	x	x	x	x	0,3	0,5	0,4
“Рух нових сил Михайла Саакашвілі” (Саакашвілі М., Сакварелідзе Д., Жукова Н.)	x	x	x	x	x	x	x	x	0,4	0,3	0,3
“Патріот” (Голомша Н., Сірий М., Філіпчук Г.)	x	x	x	x	x	x	x	x	0	0	0,1
“Сила права” (Сенченко А., Данилюк О., Василенко В.)	x	x	x	x	x	x	x	x	0,1	0,1	0,1
“Партія зелених України” (Бодун Т., Конанов В., Луговик С.)	x	x	x	x	x	x	x	x	0,4	0,2	0,0
“Незалежність” (Могильов А., Ступак І., Зюбанова Т.)	x	x	x	x	x	x	x	x	0	0,1	0,0
“Соціальна справедливість” (Шлапак А., Дічек О., Сорока С.)	x	x	x	x	x	x	x	x	0,1	0,1	0,0
ВО “Факел” (Однорог Т., Крамар О., Гончаров О.)	x	x	x	x	x	x	x	x	0	0	0,0
Інша партія	6,2	5,4	4	3,7	4,8	3,5	1,4	0,8	0,7	0	0,1

Примітка: За результатами відповідей на запитання: “За яку партію Ви проголосуєте на виборах до Верховної Ради України, якщо в списку будуть такі партії?”.

X – партії в анкеті відсутні.

Рівень підтримки політичних сил суттєво різниться залежно від території проживання виборців (табл. 12). Аналіз у розрізі макрорегіонів за даними останнього напередодні виборів виміру показав, що партія “Слуга народу” мала лідерські позиції в усіх регіонах, крім Донбасу, найвищий рівень електоральної підтримки в Південному регіоні (58%) та на Сході (48,5%). На Донбасі лідером була “Опозиційна платформа – За життя” з рівнем підтримки 46,7%. Друге місце за національним рейтингом “Опозиційна платформа – За життя” отримала завдяки високому рівню підтримки серед виборців Східного та Південного регіонів (відповідно, 18,5% та 19,9%). У Центральному регіоні друге місце за рейтингом електоральної підтримки посідала ВО “Батьківщина” з показником 16,5%. У Західному регіоні друге та третє рейтингові місця виборювали дві політичні сили – “Голос” (13,8%) та “Європейська солідарність” (13,4%).

У табл. 13 представлено потенціал електоральної підтримки політичних сил.

Таблиця 12

**Рівень електоральної підтримки політичних сил
за макрорегіонами серед тих, хто визначився та голосуватиме,
за даними опитування 12–18 липня, %**

	Україна	Регіон				
		Західний	Центральний	Східний	Донбас	Південний
“Слуга народу”	44,3	37,6	44,5	48,5	27,3	58,0
“Опозиційна платформа – За життя”	13,2	6,3	8,1	18,5	46,7	19,9
ВО “Батьківщина”	10,5	9,8	16,5	5,0	3,0	4,0
“Європейська Солідарність”	8,1	13,3	8,8	4,5	7,1	2,2
“Голос”	5,4	13,8	3,4	3,0	2,1	0,8
“Сила і Честь”	4,2	2,9	5,7	3,9	3,9	2,2
Радикальна Партія Олега Ляшка	2,6	3,9	3,2	1,4	0,0	1,7
“Опозиційний блок”	2,3	0,8	1,4	3,9	7,8	3,1
“Громадянська позиція”	2,2	3,3	2,2	1,6	1,2	1,8
“Партія Шарія”	1,8	0,0	0,4	6,4	0,9	2,7
“Українська стратегія Гройсмана”	1,5	1,7	2,2	0,7	0,0	1,3
ВО “Свобода”	1,3	3,5	1,0	0,5	0,0	0,0
Об’єднання “Самопоміч”	0,9	2,1	1,0	0,2	0,0	0,0
“Аграрна партія України”	0,6	0,0	0,8	1,1	0,0	0,0
“Сила людей”	0,4	0,4	0,4	0,2	0,0	0,5
“Рух нових сил Михайла Саакашвілі”	0,3	0,6	0,3	0,2	0,0	0,4
“Патріот”	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,9
“Сила права”	0,1	0,0	0,1	0,0	0,0	0,4
“Партія зелених України”	0,0	0,0	0,0	0,2	0,0	0,0
“Незалежність”	0,0	0,0	0,1	0,0	0,0	0,0
“Соціальна справедливість”	0,0	0,0	0,0	0,2	0,0	0,0

Таблиця 13

**Оцінка електорального максимуму та антирейтингу політичних сил,
за даними опитування 12–18 липня, %**

	Перший вибір	Другий вибір	Сума двох виборів	Антирейтинг	Баланс вибору та антирейтингу
“Слуга народу”	37,1	10,8	47,9	4,7	43,2
“Опозиційна платформа – За життя”	11,1	3,4	14,5	25,5	-10,9
ВО “Батьківщина”	8,8	5,7	14,5	13,6	0,9
“Європейська Солідарність”	6,8	1,9	8,7	45,3	-36,6
“Голос”	4,5	9,9	14,4	5,1	9,3
“Сила і Честь”	3,5	5,0	8,5	2,6	5,9
Радикальна Партія Олега Ляшка	2,2	1,6	3,8	15,2	-11,3
“Опозиційний блок”	1,9	4,6	6,5	21,7	-15,2
“Громадянська позиція”	1,9	3,1	5,0	2,6	2,4
“Партія Шарія”	1,5	0,7	2,2	4,5	-2,3
“Українська стратегія Гройсмана”	1,3	3,3	4,6	14,9	-10,3
ВО “Свобода”	1,1	1,3	2,4	8,6	-6,2
Об’єднання “Самопоміч”	0,8	2,4	3,2	4,6	-1,4
“Аграрна партія України”	0,5	0,2	0,7	4,5	-3,8
“Сила людей”	0,3	0,3	0,6	1,5	-0,9
“Рух нових сил Михайла Саакашвілі”	0,3	0,9	1,2	6,9	-5,7
“Патріот”	0,1	0,1	0,2	2,6	-2,4
“Сила права”	0,1	0,3	0,4	1,7	-1,3
“Партія зелених України”	0	0,4	0,4	2,5	-2,1
“Незалежність”	0	0,0	0,0	1,2	-1,2
“Соціальна справедливість”	0	0,1	0,1	1,7	-1,6
ВО “Факел”	0	0,0	0,0	2,4	-2,3

Результати загальнонаціонального опитування виборців на виході з виборчих дільниць у день виборів до Верховної Ради України 21 липня 2019 р. ГО “Центр “Соціальний моніторинг” спільно з Інститутом соціальних досліджень та консалтингу SORA (Австрія) на замовлення телеканалу “112 Україна” провели опитування 22 914 виборців на виході з виборчих дільниць у день виборів до Верховної Ради України⁵.

Опитування проводилося на 500 виборчих дільницях: на 250 виборчих дільницях опитування виборців проведено методом самозаповнення анкет-бюлетенів (імітувалася процедура таємного голосування, метод BOX) – респондент самостійно відмічав, за

⁵ Для забезпечення збору даних була задіяна постійна мережа інтерв’юерів ГО “Центр “Соціальний моніторинг”. Отримані результати репрезентативні на національному рівні зі статистичним відхиленням на рівні $\pm 2,4\%$ для лідерів рейтингу (з рівнем підтримки від 10% та більше) та рівні $\pm 1,9\%$ для політичних сил з рівнем підтримки менше ніж 10%.

яку партію він проголосував, відповідав на запитання стосовно голосування на референдумі щодо вступу в ЄС та приєднання до НАТО, надавав свої основні соціально-демографічні характеристики, вкидав анкету-бюлетень до скриньки; ще на 250 виборчих дільницях опитування здійснено методом персонального індивідуального інтерв'ю (метод "F2F"): респондент відповідав на запитання інтерв'юера (за яку партію він проголосував, надавав інформацію про основні соціально-демографічні характеристики).

За даними екзит-полу в день виборів до Верховної Ради України були отримані результати досить наближені до останнього ролінгового опитування напередодні виборів (табл. 12, рис. 12) – п'ять політичних сил, які долають бар'єр у 5% і лідерська позиція "Слуги народу" з показником 43,2%. Особливості електорату різних політичних сил даними екзит-полу представлені у табл. 14–16.

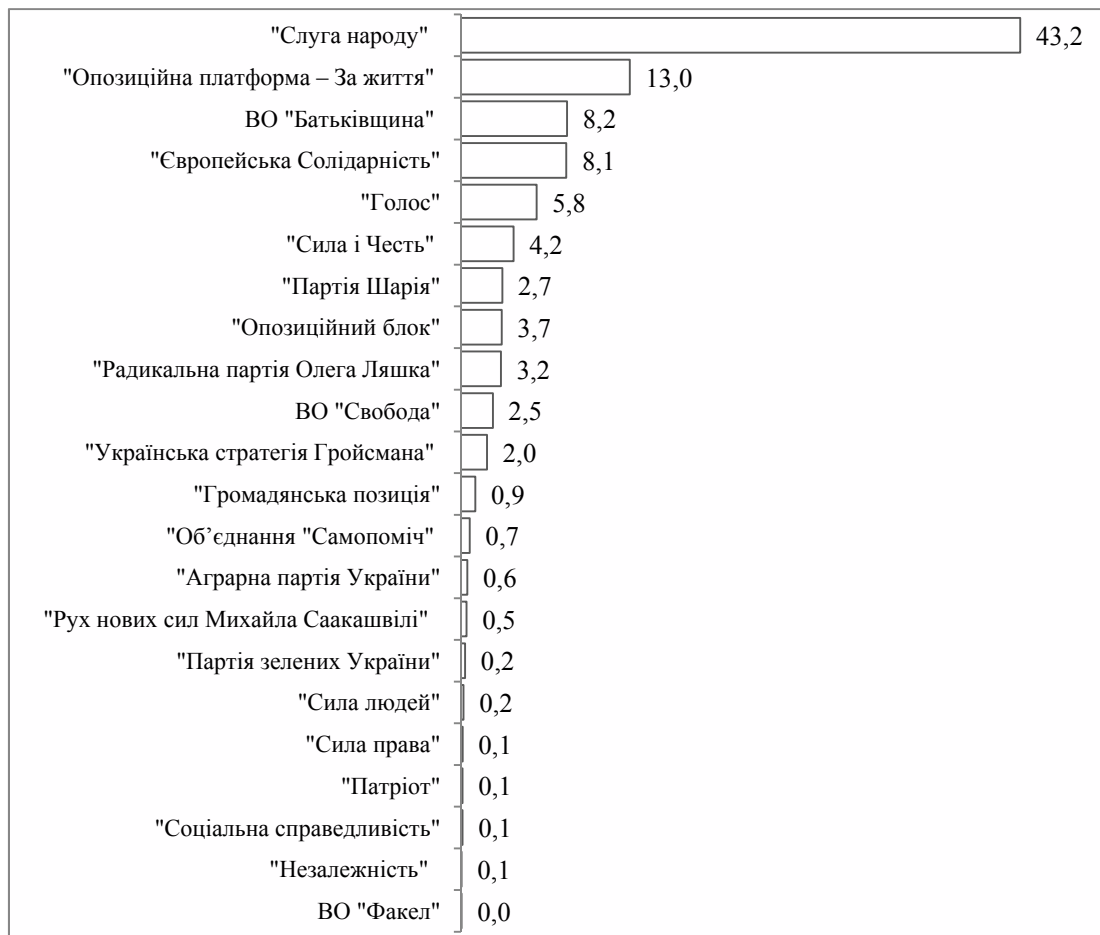

Рис. 12. Результати опитування респондентів на виході з дільниць 21 липня 2019 р. в цілому по Україні, %

Таблиця 14

**Результати опитування респондентів на виході з дільниць 21 липня 2019 р.,
за макрорегіонами, %**

	Західний	Центральний	Східний	Донбас	Південний	Україна
“Слуга народу”	35,0	45,3	49,6	28,7	48,8	43,2
“Опозиційна платформа – За життя”	3,3	7,7	20,6	45,5	21,2	13,0
ВО “Батьківщина”	11,2	10,4	4,5	1,0	4,5	8,2
“Європейська Солідарність”	12,6	8,8	5,2	2,7	4,5	8,1
“Голос”	13,2	4,8	2,4	1,8	2,5	5,8
“Сила і Честь”	4,3	5,5	2,6	1,6	2,3	4,1
“Партія Шарія”	0,8	2,8	5,1	4,1	6,0	3,2
“Опозиційний блок”	1,4	1,6	5,6	11,7	3,1	3,2
“Радикальна партія Олега Ляшка”	4,5	3,8	1,5	0,9	1,8	3,1
ВО “Свобода”	5,7	2,1	0,7	0,3	1,0	2,5
“Українська стратегія Гройсмана”	2,5	3,0	0,6	0,4	1,0	2,0
“Громадянська позиція”	1,9	1,3	0,3	0	0,6	1,1
“Об’єднання “Самопоміч”	1,5	0,6	0,2	0,3	0,5	0,7
“Аграрна партія України”	0,3	1,0	0,2	0	0,2	0,5
“Рух нових сил Михайла Саакашвілі”	0,4	0,5	0,3	0	0,8	0,4
“Партія зелених України”	0,8	0,1	0,3	0,4	0,2	0,3
“Сила людей”	0,1	0,3	0,2	0,1	0,2	0,2
“Сила права”	0,2	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
“Патріот”	0,1	0,1	0,1	0,3	0,1	0,1
“Соціальна справедливість”	0,1	0,1	0,1	0	0,3	0,1
“Незалежність”	0,1	0,1	0	0	0,1	0,1
ВО “Факел”	0,1	0	0	0	0,1	0

Таблиця 15

**Результати опитування респондентів на виході з дільниць 21 липня 2019 р.,
за типом поселення, %**

	Обласний центр	Міста з насел. 100 тис. і ^	Міста з насел. 50 тис. і ^	Міста з насел. 20 тис. і ^	Міста з насел. < 20 тис.	Смт	Села	Україна
“Слуга народу”	39,2	43,7	41,1	46,0	47,3	43,0	46,0	43,2
“Опозиційна платформа – За життя”	11,9	25,9	15,9	13,0	11,6	16,1	10,0	13,0
ВО “Батьківщина”	6,6	3,7	7,7	7,1	10,5	8,3	10,8	8,2
“Європейська Солідарність”	11,9	4,1	8,0	7,6	4,5	7,6	6,3	8,1
“Голос”	7,9	2,0	6,9	5,4	4,8	5,2	5,0	5,8
“Сила і Честь”	4,3	3,0	3,4	5,1	5,7	5,3	3,3	4,1
“Партія Шарія”	5,3	4,3	3,4	2,7	2,4	2,0	1,2	3,2
“Опозиційний блок”	2,6	10,2	2,6	2,5	3,8	1,6	2,2	3,1
“Радикальна партія Олега Ляшка”	1,2	0,9	1,9	2,0	3,3	3,0	6,0	3,1
ВО “Свобода”	2,9	0,7	3,1	1,9	2,1	2,7	2,6	2,5
“Українська стратегія Гройсмана”	1,8	0,3	1,9	2,6	1,8	2,3	2,5	2,0

Закінчення табл. 15

	Обласний центр	Міста з насел. 100 тис. і >	Міста з насел. 50 тис. і >	Міста з насел. 20 тис. і >	Міста з насел. < 20 тис.	Смт	Села	Україна
“Громадянська позиція”	1,5	0,5	1,3	1,7	0,8	0,5	0,9	1,1
“Об’єднання “Самопоміч”	0,9	0,5	0,7	0,5	0,3	0,7	0,7	0,7
“Аграрна партія України”	0,3	0,2	0,3	0,1	0,1	0,6	1,0	0,5
“Рух нових сил Михайла Саакашвілі”	0,8	0,1	0,7	0,6	0,1	0,1	0,2	0,4
“Партія зелених України”	0,2	0,1	0,1	0,1	0,4	0,5	0,5	0,3
“Сила людей”	0,1	0,2	0,1	0,7	0	0,1	0,2	0,2
“Сила права”	0,1	0	0,2	0,1	0,1	0,1	0,2	0,1
“Патріот”	0,1	0,1	0,2	0,1	0,2	0,1	0,1	0,1
“Соціальна справедливість”	0,1	0	0,3	0,1	0,1	0,2	0,1	0,1
“Незалежність”	0,1	0	0	0,1	0,1	0	0,1	0,1
ВО “Факел”	0	0	0,1	0,1	0,1	0	0,1	0

Таблиця 16

Результати опитування респондентів на виході з дільниць 21 липня 2019 р., за віковими групами, %

	18–29 років	30–39 років	40–49 років	50–59 років	60 років і старше	Не зазначили вік	Україна
“Слуга народу”	58,4	53,4	47,7	42,4	30,30	47,9	43,2
“Опозиційна платформа – За життя”	4,3	6,4	9,2	13,1	21,4	12,2	13,0
ВО “Батьківщина”	3,5	4,5	6,3	9,0	12,2	7,6	8,2
“Європейська Солідарність”	5,8	8,2	9,3	8,9	7,9	7,6	8,1
“Голос”	8,8	7,8	6,6	5,8	3,6	4,3	5,8
“Сила і Честь”	1,7	2,4	3,4	4,2	6,0	4,3	4,1
“Партія Шарія”	5,9	5,8	4,1	2,0	1,1	3,9	3,2
“Опозиційний блок”	2,7	2,3	2,5	3,0	4,2	3,3	3,2
“Радикальна партія Олега Ляшка”	1,7	1,9	2,7	3,0	4,5	2,4	3,1
ВО “Свобода”	1,8	1,6	2,2	3,1	3,0	1,7	2,5
“Українська стратегія Гройсмана”	1,5	2,1	2,1	2,1	2,1	1,7	2,0
“Громадянська позиція”	0,3	1,0	1,1	1,1	1,3	1,7	1,1
“Об’єднання “Самопоміч”	1,1	0,7	0,6	0,8	0,5	0,3	0,7
“Аграрна партія України”	0,3	0,4	0,7	0,5	0,6	0,2	0,5
“Рух нових сил Михайла Саакашвілі”	0,5	0,6	0,6	0,4	0,3	0,5	0,4
“Партія зелених України”	0,7	0,4	0,4	0,2	0,2	0,3	0,3
“Сила людей”	0,2	0,2	0,2	0,1	0,2	0,2	0,2
“Сила права”	0,1	0,2	0,1	0,2	0,1	0	0,1
“Патріот”	0,3	0,1	0,1	0,1	0,1	0	0,1
“Соціальна справедливість”	0,2	0,2	0,1	0,1	0,1	0	0,1
“Незалежність”	0,1	0	0	0	0,1	0	0,1
ВО “Факел”	0	0,1	0,1	0	0,1	0	0

Проведення екзит-полу дозволяє оцінити час приходу на дільниці прихильників різних політичних сил та оцінити точність прогнозу результатів виборів на різний час. Можна побачити, що більш точними є результати, отримані на 18:00, вони мають найменше відхилення від даних ЦВК (табл. 17).

Таблиця 17

Проміжні та підсумковий результати опитування виборців після голосування на дільницях у день виборів 21 липня 2019 р. (екзит-пол), %

Станом на...	10.30	13.30	16.30	18.00	20.00
“Слуга народу”	41,7	41,3	41,6	42,7	43,5
“Опозиційна платформа – За життя”	13,8	13,3	13,9	12,9	12,5
“Європейська Солідарність”	8,6	9,6	8,8	8,8	8,7
ВО “Батьківщина”	9,3	8,7	8,5	8,5	8,1
“Голос”	4,3	5,9	6,3	6,5	6,6
“Радикальна партія Олега Ляшка”	3,3	3,5	3,3	3,1	2,9
“Сила і Честь”	4,4	4,1	4,0	3,9	3,8
“Опозиційний блок”	4,1	2,7	2,9	2,8	2,9
“Партія Шарія”	2,3	3,0	3,0	3,0	3,1
ВО “Свобода”	2,1	2,1	2,2	2,2	2,2
“Українська стратегія Гройсмана”	1,8	1,9	1,8	1,8	1,9
“Громадянська позиція”	0,8	1,1	1,0	1,0	1,0
“Об’єднання “Самопоміч”	0,6	0,5	0,6	0,6	0,7
“Партія зелених України”	0,4	0,4	0,3	0,3	0,3
“Аграрна партія України”	0,9	0,6	0,6	0,6	0,5
“Рух нових сил Михайла Саакашвілі”	0,3	0,4	0,4	0,4	0,4
“Сила людей”	0,3	0,2	0,2	0,2	0,2
“Сила права”	0,2	0,2	0,1	0,2	0,2
“Соціальна справедливість”	0,2	0,1	0,1	0,1	0,1
“Патріот”	0,2	0,1	0,1	0,1	0,1
“Незалежність”	0,0	0,1	0,0	0,0	0,0
ВО “Факел”	0,2	0,0	0,1	0,1	0,1

Методика збору даних передбачала фіксування кількості відмов від участі в опитуванні (табл. 18). Загалом до участі опитуванні були запрошені 31 372 виборці після того, як вони проголосували. Надати свої відповіді погодились 22 895 виборців, а 8477 – відмовилися з різних причин, але переважно через недовіру. Отже, рівень відмов у різні часові інтервали практично не змінювався та становив близько 27%.

Таблиця 18

Рівень співпраці виборців як потенційних респондентів під час опитування в день виборів 21 липня 2019 р. у розрізі часового інтервалу

Станом на...	10.30	13.30	16.30	18.00	20.00
Кількість опитаних (кумулятивно)	4 512	11 997	16 803	20 150	22 895
Кількість відмов (кумулятивно)	1641	4403	6106	7444	8477
% відмов	27	27	27	26,98	27

Примітка: За інформацією зі звітів інтерв’юерів, які проводили екзит-пол.

Структура електорату політичних партій, які подолали 5%. Дані екзит-полів дають унікальну можливість проаналізувати соціально-демографічну структуру електорату різних політичних сил. Цінністю таких вимірів під час екзит-полів є те, що дослідники отримують структуру не за відповідями “декларованих прихильників”, а за відповідями реального електорату за його активною поведінкою в день виборів. Отже, є можливість побачити особливості електоральної підтримки політичних сил у розрізі макрорегіонів, за віковими групами, за рівнем освіти, за типом поселення, за статусом зайнятості (рис. 13–17).

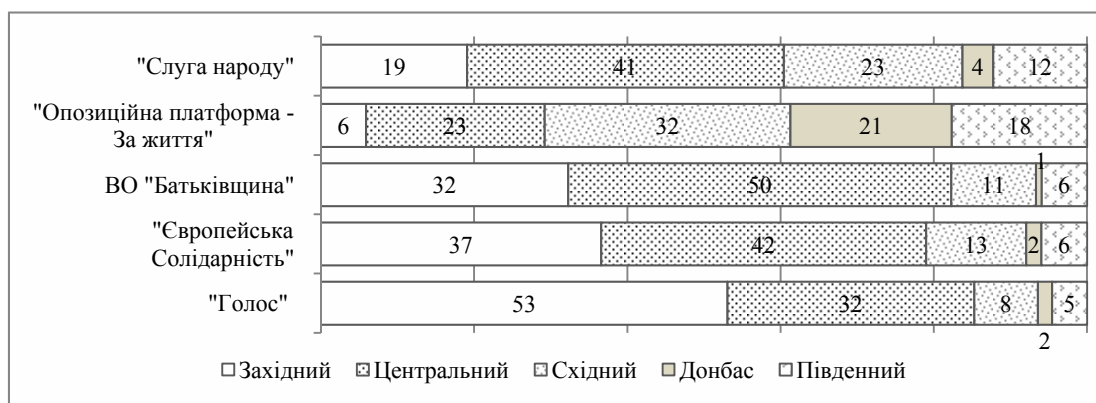

Рис. 13. Структура електорату партій, що подолали 5%, за макрорегіонами, %

Примітка: 100% для кожної партії.

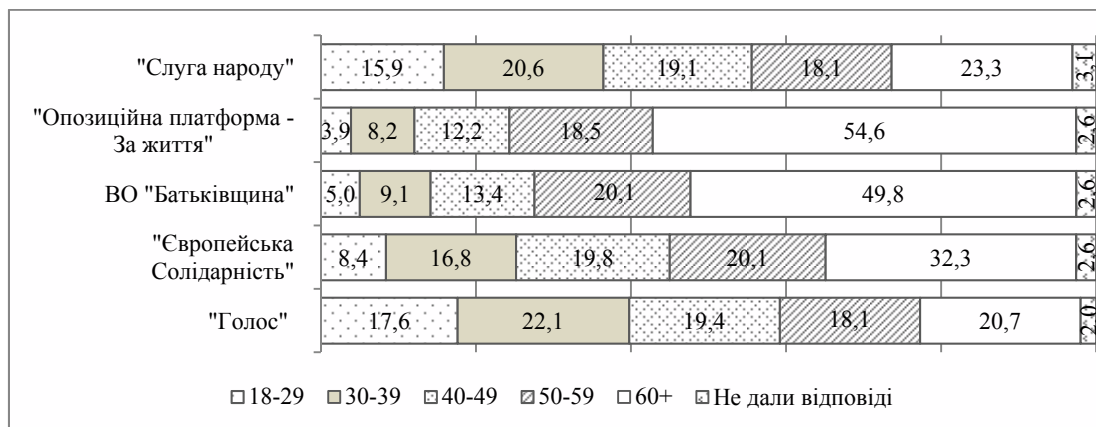

Рис. 14. Структура електорату партій, що подолали 5%, за віковими групами, %

Примітка: 100% для кожної партії.

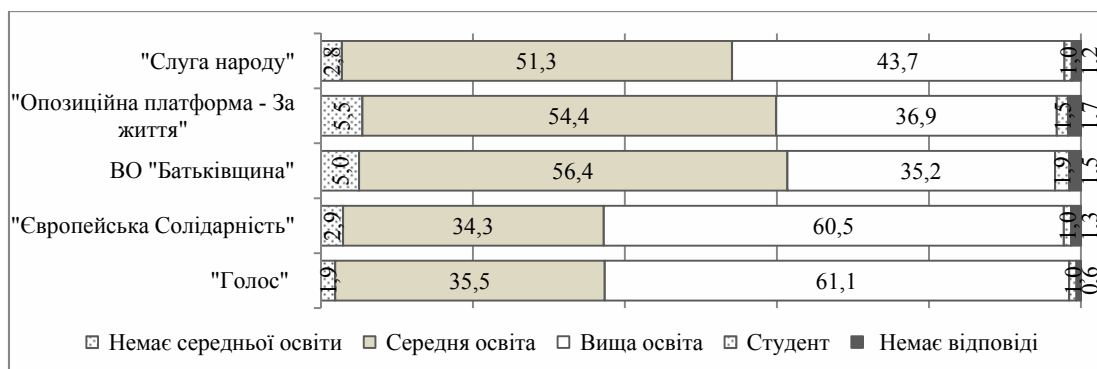

Рис. 15. Структура електорату партій, що подолали 5%, за рівнем освіти, %
Примітка: 100% для кожної партії.

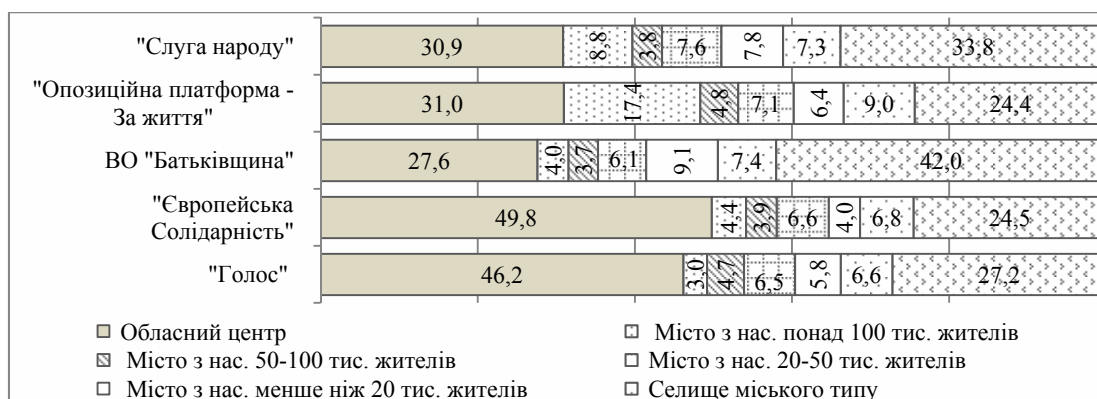

Рис. 16. Структура електорату партій, які подолали 5%, за типом поселення, %

Примітка: 100% для кожної партії.

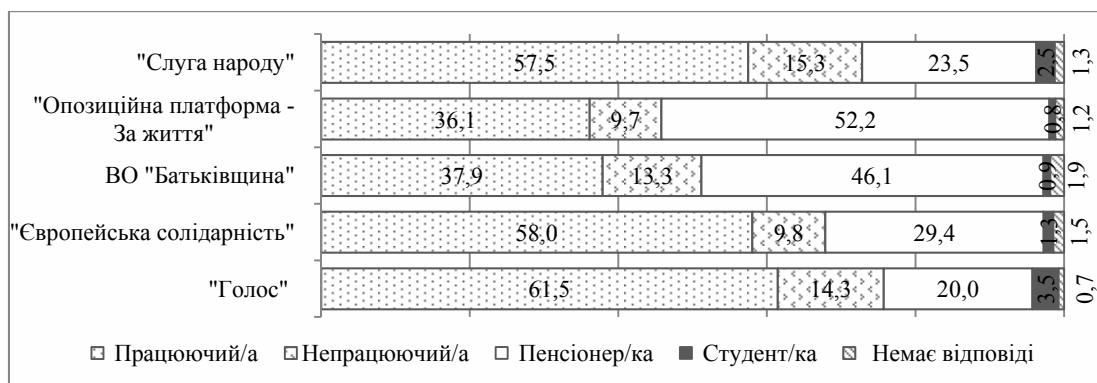

Рис. 17. Структура електорату партій, що подолали 5%, за статусом зайнятості, %
Примітка: 100% для кожної партії.

Порівняння результатів екзит-полів і попередніх результатів виборів за даними ЦВК. Таким чином, у нас є можливість порівняти результати всіх екзит-полів за середнім відхиленням від результатів виборів (табл. 19, 20).

Таблиця 19

Порівняння результатів екзит-полів з результатами виборів, %

	Національний екзит-пол (КМІС + Центр Разумкова + ДІ)	Екзит-пол телеканалу "112 Україна" (SORA + ЦСМ)	Екзит-пол ТСН (InfoSapiens + TNS Kantar)	Екзит-пол СОЦІС	Результати виборів
"Слуга народу"	44,2	43,5	44,4	44,71	43,17
"Опозиційна платформа – За життя"	11,4	12,5	12,5	12,24	13,02
ВО "Батьківщина"	7,4	8,1	7,7	7,56	8,18
"Європейська Солідарність"	8,8	8,7	8,5	8,54	8,11
"Голос"	6,5	6,6	6	5,94	5,83
"Радикальна партія Олега Ляшка"	2,8	2,9	2,9	2,66	4,01
"Сила і Честь"	4,3	3,8	3,9	3,67	3,82
"Опозиційний блок"	3,3	2,9	3	3,15	3,02
"Українська стратегія Гройсмана"	2,2	1,9	2	2,09	2,41
"Партія Шарія"	3,1	3,1	2,8	3,47	2,23
ВО "Свобода"	2,1	2,2	2,5	2,15	2,16
"Громадянська позиція"	0,9	1		1,22	1,04
"Партія зелених України"	0,6	0,3			0,66
"Об'єднання "Самопоміч"	0,7	0,7			0,62
"Аграрна партія України"	0,5	0,5			0,51
"Рух нових сил Михайла Саакашвілі"	0,4	0,4			0,46
"Сила людей"	0,3	0,2			0,19
"Сила права"	0,2	0,2			0,14
"Соціальна справедливість"	0,2	0,1			0,11
"Патріот"	0,1	0,1			0,11
"Незалежність"	0,1	0			0,05
ВО "Факел"	0	0,1			0,05

Примітка: Сірим кольором позначено дані, які не були оприлюднені.

Спільна систематична проблема екзит-полів – переоцінка голосів за "Європейську Солідарність" та "Голос", і недооцінка – за "Опозиційну платформу – За життя" та Радикальну партію Олега Ляшка. Найімовірніше, це проблема не вибірок або методології (в екзит-полах вибірка була максимально наближена до сукупності тих, хто проголосував), а поведінки респондентів, оскільки виборці "Опозиційної платформи – За життя" (як найбільш "проросійської" та опозиційної партії) частіше відмов-

лялися від інтерв'ю. Прибічники ж “Європейської Солідарності” та “Голосу”, ймовірно, користувалися зворотним ефектом: вони намагалися відверто демонструвати своє голосування.

Таблиця 20

Відхилення результатів екзит-полів від результатів виборів, %

	Екзит-пол телеканалу “112 Україна” (SORA + ЦСМ)	Екзит-пол ТСН (InfoSapiens + TNS Kantar)	Екзит-пол СОЦІС	Національний екзит-пол (КМІС + Центр Разумкова + ДІ)
“Слуга народу”	0,33	1,23	1,54	1,03
“Опозиційна платформа – За життя”	-0,52	-0,52	-0,78	-1,62
ВО “Батьківщина”	-0,08	-0,48	-0,62	-0,78
“Європейська Солідарність”	0,59	0,39	0,43	0,69
“Голос”	0,77	0,17	0,11	0,67
“Радикальна партія Олега Ляшка”	-1,11	-1,11	-1,35	-1,21
“Сила і Честь”	-0,02	0,08	-0,15	0,48
“Опозиційний блок”	-0,12	-0,02	0,13	0,28
“Українська стратегія Гройсмана”	-0,51	-0,41	-0,32	-0,21
“Партія Шарія”	0,87	0,57	1,24	0,87
Сума відхилень за першими 10 партіями*	4,92	4,98	6,67	7,84

* Сума відхилень по модулю, щоб враховувати відхилення в більшу і меншу сторону.

Висновки. За даними аналізу, незважаючи на досить низький рівень досягнення респондентів під час вибіркового опитування широких верст населення (в нашому випадку – опитування виборців), отримувані результати демонструють високий ступінь надійності для передбачування електоральної поведінки виборців. Це може свідчити про формування політичної суб’єктності громадян і зростання довіри до соціологічних опитувань. Це також підтверджує доцільність моніторингових електоральних досліджень, зокрема ролінгових, та публічну презентацію отриманих результатів, формування певного політичного дискурсу через різноманітні засоби масової інформації, канали комунікації та соціальні мережі.

Головними формами участі індивіду в політичному процесі є причетність громадян до формування представницьких органів держаної влади шляхом голосування на виборах різного рівня, а також участь у референдумах. Політична суб’єктність включає характеристику активності, що підкреслює інтенційність суб’єкта, його соціальний, діяльнісно-перетворювальний спосіб буття людини. При цьому крім інтенційності важливо усвідомлювати вплив такого фактора, як зовнішній локус контролю. Значення зовнішнього локусу контролю втілюється через очікування від держави (якісну соціальну та економічну політику, інвестиційну та інноваційну політику, гарантію прав і свобод людини), які формуються та формуватимуться відповідно до політичного курсу правласних еліт і правлячих політичних сил. Ці очікування значною мірою впливають на ступінь і прояви політичної суб’єктності. Отже, вияв політичної суб’єктності залежить від здатності суб’єкта до усвідомленої, відповідальної політичної участі, мета якої – вплив на суспільно-політичні процеси. Суб’єктивними умовами

становлення політичної суб'єктності є політична компетентність як певний рівень оволодіння людиною політичними компетенціями, соціальна мотивація та громадянська відповідальність.

До ознак розвитку політичної суб'єктності слід віднести усвідомлено-відповідальну політичну участь, яка стає можливою за умови сформованості громадянської відповідальності (за себе, за інших, за країну) та усвідомлення можливості впливу суб'єкта на політичні процеси; ініціативність у вирішенні суспільно-політичних питань.

Аналіз політичних і електоральних настроїв українського суспільства напередодні президентських виборів 2019 р. протягом самої виборчої кампанії показав зростання, насамперед, інтенційного рівня політичної суб'єктності, а також кристалізації позитивної та негативної диференціації. Якщо погодитися з тим, що суб'єктність – це активна реакція індивіда (соціальна дія) через усвідомлення ним навколишньої дійсності та свого місця у ній, то дійсно соціологічні виміри в українському соціумі протягом всього періоду активного виборчого процесу (січень – липень 2019 р.) засвідчили зростання таких рис суб'єктності, як свідомо поінформованість, осмисленість, самодіяльність, індивідуальність і формування запиту на прозорість та соціальний контроль політичних процесів.

Соціологічний підхід до вивчення цієї проблеми набуває особливої значущості, оскільки суспільство має певні очікування щодо людини, яка живе в ньому. Саме це дає змогу розглянути особистість в її соціально-типових якостях відносно здатності кожного орієнтуватися не лише на особисті інтереси, але й на потреби суспільства.

Насамкінець варто наголосити, що українське суспільство продовжує шлях переходу до стану громадянського суспільства. І на цьому етапі постійний моніторинг українського суспільства, в тому числі моніторинг політичних орієнтацій і політичної активності (зокрема, електоральних орієнтацій та електоральної поведінки, як одного з вимірів), які є проявами політичної суб'єктності, при цьому з обов'язковим оприлюдненням результатів і відкритою фаховою дискусією, є важливими інструментами успішної підтримки цього процесу.

Екзит-поли є невід'ємним компонентом нічних шоу, стають методом контролю за чесністю результатів і запобіжником фальсифікацій, становлять незамінне джерело знань про політичний простір України, його динаміку, особливості електоратів різних політичних сил, їх зміни. При цьому важливо, щоб недоброчесні заангажовані суб'єкти не мали можливості використовувати результати екзит-полу як соціально-політичну чи соціально-психологічну технологію.

Отримано 09.09.19

Received on 09.09.19